

Papieski Wydział Teologiczny
we Wrocławiu
ks. dr hab. Jarosław M. Lipniak
Kierownik Katedry Ekumenizmu i Dialogu Międzykulturowego

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Haliny Guzowskiej

**pt. *Problematyka teologiczna, eklezjalna i społeczna na łamach czasopisma
„Mariawita” w latach 1959-2015.***

napisanej na Wydziale Teologicznym

Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie

pod kierunkiem

dr hab. Kaliny Wojciechowskiej, prof. ChAT

(Warszawa 2020, stron wydruku komputerowego 489)

O mariawitach i mariawityzmie napisano wiele. Najpierw ośmieszano, ironizowano, szydzono. Wystarczy przypomnieć tytuły publikacji z lat 1906 -1909: *Kacerska sekta mankietników, Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle, Prawda o Kozłowitach albo Mankietnikach ku przestrodze tym, którzy jeszcze rozumu i wiary nie stracili, Nieszczęśliwi opętani*. W okresie międzywojennego dwudziestolecia strona rzymskokatolicka pisała spokojniej, chociaż polemicznie, strona mariawicka - z uwielbieniem dla „Mateczki”. W ostatnich latach otrzymaliśmy kilka poważnych studiów, w których wyraźnie zrezygnowano z polemiki na rzecz spokojnego obiektywizmu (ks. Daniel Olszewski, ks. Edward Warchoń, brat M. Paweł Rudnicki, ks. Wojciech Różyk).

Początkowo mariawityzm funkcjonował jako nurt pobożnościowo - reformatorski w łonie Kościoła Rzymskokatolickiego. Z czasem został wyłączony z Kościoła Rzymskokatolickiego i ukonstytuował się jako odrębny związek wyznaniowy. Autonomia mariawityzmu była konsekwencją ogłoszenia w 1906 roku przez papieża Piusa X Encykliki w sprawie mariawitów, a następnie Dekretu Świętej Rzymskiej i Powszechnej

Inkwizycji, który na Marię Franciszkę Kozłowską, ks. Jana Kowalskiego i wszystkich ich zwolenników nakładał ekskomunikę. Czynniki, które wpłynęły na rozwój mariawityzmu były niewątpliwie kwestie społeczne i religijne. Przeobrażenia gospodarcze niosły ze sobą zmianę stosunków społecznych. Rosła w liczbę i siłę warstwa robotników. Rodzący się ruch socjalistyczny – antyklerykalny i wprost wrogi Kościołowi, podsycił ich niechęć do struktur kościelnych. W Kościele kryzys ujawniał się w postaci nurtów katolicyzmu postępowego i modernizmu. W mariawityzmie daje się dostrzec istotny wpływ modernistycznego sposobu uprawiania teologii. Wprowadzono w życie pogląd, że Urząd Nauczycielski Kościoła jest potrzebny ludziom przeciętnym religijnie, natomiast jednostki wysoko urobione wewnętrznie mają prawo do indywidualnej interpretacji Pisma Świętego. Felicja Kozłowska, wpływowa, stanowcza i wybitna pod względem życia religijnego, spełniała wymogi modernistyczne stawiające ją ponad funkcją nauczycielską Kościoła. Takie przekonanie zdaje się potwierdzać fakt mało krytycznej wiary zwolenników w „objawienia” Kozłowskiej. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi mariawityzmu był stan duchowieństwa. Represje carskie w stosunku do Polaków i Kościoła Rzymskokatolickiego ograniczały działalność duszpasterską oraz możliwości kształcenia kandydatów do kapłaństwa. Owocowało to obniżeniem poziomu intelektualnego, duchowego i moralnego księży. Mariawityzm zrodził się na gruncie odczuwanej w Kościele potrzeby reformy. Naprzeciw tym problemom wyszła Maria Franciszka Kozłowska zakładając ukryte zgromadzenie kapłanów.

1. Temat, cel, struktura i metoda pracy

Tematem dysertacji Pani Haliny Guzowskiej jest *Problematyka teologiczna, eklezjalna i społeczna na łamach czasopisma „Mariawita” w latach 1959-2015*. Podjęcie się opracowania powyższego tematu cieszy, gdyż nie tylko pokazuje wrażliwość warszawskiego środowiska teologicznego na dążenie podzielonych chrześcijan do upragnionej jedności, a prowadzony w Polsce oficjalny dialog ekumeniczny zyskuje poprzez recenzowaną pracę mocny punkt odniesienia.

Recenzowana rozprawa doktorska tematycznie odpowiada i to nie tylko swoim tytułem, zakresowi seminarium, na którym została napisana. Radość się potęguje, gdy

dostrzegamy, że jest to seminarium prowadzone przez Panią prof. Kalinę Wojciechowską, wybitną ewangelicką biblistkę i teolożkę.

Podjęmy się jednak stosownej i głębszej analizy, aby nie poprzestać na stwierdzeniach bez pokrycia. Za temat swojej pracy Halina Guzowska obrała problematykę teologiczną, eklezjalną i społeczną na łamach czasopisma „Mariawita” w latach 1959-2015. Zdaniem Recenzenta tytuł dysertacji jest zbyt szeroki i nieprecyzyjny. Praca liczy blisko pięćset stron wydruku komputerowego. Nieprecyzyjność tematu wynika z faktu, że problematyka teologiczna i eklezjalna zostały rozdzielone, co jest poważnym błędem. Eklezjologia jest bowiem częścią teologii i nie można jej przesunąć poza tę dyscyplinę naukową. Zdaniem Recenzenta Autorka powinna skupić się na jednym aspekcie, który dogłębnie przeanalizowałaby w swojej pracy. Tymczasem na podstawie *Spisu treści* możemy zobaczyć, że do charakterystyki jakościowej obszaru tematycznego *Teologia* Autorka zaliczyła: Eucharystologię, mariologię, trynitologię, hagiografię, biblistykę. Do obszaru tematycznego *Kościół* zaś: historię Kościoła, kronikę, duchowość, liturgikę, duszpasterstwo, duchowieństwo i zgromadzenia zakonne, polemiki, ekumenizm, inne religie i związki wyznaniowe. Już samo powyższe zestawienie wprowadza pewnego rodzaju chaos w poruszaniu się w poszczególnych traktatach teologicznych.

Celem recenzowanej rozprawy jest „opisanie poruszanej na łamach „Mariawity” problematyki oraz jej uwarunkowań w zależności od zmiennych zewnętrznych i wewnętrznych w latach 1959-2015. Jako zasadniczą tezę przyjęto, że czasopismo to koncentruje się wokół tematyki teologiczno-kościelno-społecznej, z tym, że udział tych trzech zasadniczych tematów i ich zakres ulega zmianom” (s. 26).

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym (s. 33-47) Autorka ukazała założenia metodologiczne bibliografii zawartości „Mariawity” i kolejno proces doboru haseł będących nazwami poszczególnych działów i poddziałów bibliografii, uzasadniając ostateczny ich kształt. W tej części ukazała podstawowe pojęcia i definicje tak samej bibliografii, jak i opisu bibliograficznego oraz cechy charakterystyczne sporządzonej bibliografii. Rozdział drugi (s. 48-97) poświęcony został przeglądowi prasy mariawickiej wydawanej od 1907 roku, począwszy od najstarszego tytułu, tj. „Maryawity” z podtytułem „Czciciel Przenajświętszego Sakramentu”, i kilku innych czasopism ukazujących się jeszcze w czasach zaborów. W tej części Pani Halina Guzowska omówiła także czasopisma wydawane w okresie międzywojennym i powojennym w kręgu oddziaływań

płockiego ośrodka mariawityzmu oraz przez Kościół Katolicki Mariawitów z siedzibą w Felicjanowie. Trzeba przyznać, że ta część dysertacji znacznie wykracza poza temat rozprawy i jest całkowicie zbędna. W trzecim etapie (s. 98-142) Doktorantka poddaje analizie tematy poruszane na łamach „Mariawity” w ujęciu ilościowym. Charakterystyce jakościowej powojennego „Mariawity” poświęcono kolejne rozdziały pracy, tj. czwarty, piąty i szósty, które dotyczą trzech obszarów tematycznych obecnych w czasopiśmie, tj. teologii, Kościoła i społeczeństwa. Rozdział czwarty (s. 143-231) odnosi się do tekstów teologicznych zawartych w czasopiśmie, m.in. rozważań trynitologicznych, eucharystologicznych i mariologicznych, niezwykle ważnych dla mariawickiej teologii, oraz hagiograficznych. W tych ostatnich uwzględniono teksty poświęcone uważanej przez Kościół mariawicki za świętą - Marii Franciszce Kozłowskiej i objawionemu jej Dziełu Wielkiego Miłosierdzia. Kolejna część pracy (s. 232-335) zawiera omówienie następnego obszaru tematycznego odnoszącego się do Kościoła z podziałem na Kościół mariawicki, ekumenizm oraz inne religie i związki wyznaniowe. Początek prezentacji tematyki związanej z Kościołem mariawickim stanowi jego historia i kronika z uwzględnieniem kwestii prawnych. W dalszej części rozdziału omówiono wybrane teksty dotyczące duchowości, liturgiki, duszpasterstwa oraz duchowieństwa i zgromadzeń zakonnych. Rozdział szósty (s. 336-376) stanowi podsumowanie problematyki dotyczącej społeczeństwa, która pojawiła się w czasopiśmie dopiero po jego wznowieniu i pozostaje obecna do czasów współczesnych. Tak jak w poprzednim rozdziale, na początku nawiązano do historii Polski. W następnej kolejności omówiono teksty odnoszące się do polskiej polityki i gospodarki, problemów społecznych, nauki, oświaty i wychowania oraz kultury i prasy. Ostatnia część doktoratu (s. 377-410) poświęcona została twórcom, współtwórcom i autorom „Mariawity”, zawiera ona m.in. kilkadziesiąt biogramów osób pełniących funkcję redaktora naczelnego, najdłużej współpracujących z redakcją oraz tych, którzy napisali najwięcej tekstów. Znalazło się w nim również krótkie omówienie działalności cenzury w odniesieniu do czasopisma. W *Zakończeniu* (s. 411-419), obok krótkiego podsumowania, wskazano możliwe kierunki badań nad prasą mariawicką z przywołaniem konkretnej ich tematyki.

Doprecyzowanie wymaga metodologia stosowana w dysertacji. Na s. 34 czytamy: „w niniejszej części przedstawiona zostanie metodyka bibliograficzna przyjęta na potrzeby

autorskiego opracowania bibliografii zawartości treściowej czasopisma”. Teologia, jako nauka, ma swoje metody naukowe, które Autorka powinna konkretnie wskazać.

2. Wartościująca ocena rozprawy

Po przeanalizowaniu całej rozprawy doktorskiej Recenzent nie ma wątpliwości, że należy jej się pozytywna ocena zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Napisana przez Panią Halinę Guzowską praca jest dziełem znaczącym, nie tylko ze względu na jej zewnętrzne rozmiary, ale i również z racji poruszanych problemów. Jej pozytywną wartość należy bez wątpienia widzieć w bogatej warstwie informacyjnej, a następnie w uporządkowanym układzie prezentowanych zagadnień. Obie te warstwy pracy są ze sobą harmonijnie połączone. Autorka, dzięki takiej budowie rozprawy, zdołała osiągnąć wytyczony sobie cel, a czytelnika bynajmniej nie znużyła.

Struktura pracy, poza niepotrzebnym rozdziałem pierwszym, jest poprawna. Autorka uległa niestety pokusie pisania o wszystkim. W temacie dysertacji podała lata 1959-2015, których powinna się trzymać. Tymczasem wielokrotnie odchodzi od ram czasowych, które sama sobie narzuciła.

Trzeba wyrazić uznanie, że Doktorantka dokonała udanego opracowania problematyki związanej z obszarami tematycznymi tekstów zgodnie z hipotezami badawczymi, wymienionych we *Wstępie* rozprawy. Hipotezy te zostały zweryfikowane na podstawie badania zawartości „Mariawity”. Autorka wykazała, że dbając o zachowanie przyjętego po wznowieniu teologiczno-kościelno-społecznego profilu, „Mariawita” zmieniał się zarówno pod względem formy, jak i treści w okresie sprawowania władzy przez kolejnych biskupów naczelnych oraz osób pełniących obowiązki redaktora naczelnego. Doktorantka akcentuje bogactwo tematyki teologicznej omawianego czasopisma. Podkreśliła, że choć trójpodział tematyczny jest w „Mariawicie” zachowany nadal, to rosnący systematycznie udział tematyki kościelnej wskazuje znaczącą zmianę jakościową, która dokonała się w czasopiśmie. Pierwsze symptomy tych zmian dało się zauważyć w końcu lat dziewięćdziesiątych. W ostatnich jednak latach jego profil zaczyna ewoluować w kierunku czasopisma religijnego z bogatą kroniką z życia Kościoła mariawickiego, działalności poszczególnych diecezji i parafii, Kościołów chrześcijańskich wyznań mniejszościowych oraz ruchu

ekumenicznego. Coraz mniej tekstów stanowią rozważania teologiczne, tak charakterystyczne dla „Mariawity” z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Tendencja ta utrzymuje się nadal także w ostatnich trzech latach (2016-2019), których nie objęły prowadzone w ramach niniejszej pracy badania. Teologia mariawicka obecna jest wprawdzie nadal w przesłaniach duszpasterskich, przede wszystkim w kazaniach i listach pasterskich i to przesądza o ich istotnym znaczeniu dla czytelników. Teksty te jednak jako duszpasterskie mieszczą się w obszarze tematycznym *Kościół*.

Recenzent chciałby jednak podkreślić, że ubogaceniem rozprawy doktorskiej są własne podsumowania każdego rozdziału, co odsłania samodzielność, osobiste przemyślenia i naukowy warsztat Autorki.

Z formalnego punktu widzenia wyniki i wartość pracy świadczą o zadowalającym opanowaniu przez Panią Halinę Guzowską metody pisania pracy naukowej na poziomie doktorskim. Jest ona rzeczywiście wykonana w miarę starannie i została napisana językiem jasnym, klarownym. Jakkolwiek przy wnikliwej i drobiazgowej lekturze można znaleźć pewne usterki. Nie brakuje również błędów literowych i stylistycznych.

3. Wniosek końcowy

Nie tracąc z pamięci wszystkich poczynionych powyżej uwag, na które złożyły się zarówno pewne uchybienia, będące same w sobie raczej drobnej natury merytorycznej, jak i cały szereg walorów recenzowanej pracy, Recenzent pragnie wyrazić swoje przekonanie o dobrym poziomie naukowym omawianego dzieła przedkładanego przez Panią Halinę Guzowską jako rozprawy doktorskiej. Recenzent dochodzi tu do uzasadnionego wniosku, iż spełnia ono warunki stawiane tego typu rozprawom. Dlatego też przedstawia wniosek Radzie Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie o dopuszczenie Pani Haliny Guzowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....*ks. Jarosław M. Lipniak*.....
ks. dr hab. Jarosław M. Lipniak

Wrocław, 2 lutego 2021 r.